

ВИСІДАЛКО Н.Л.,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
м. Київ

УДК 159.937.22

ТРУДНОЩІ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ РОБОТИ ПЕРЦЕПТИВНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ

У процесі професійного навчання особливої актуальності набуває розвиток творчого сприймання у студентів, а також вивчення механізмів, що перешкоджають йому. Подолання яких дасть змогу підвищити продуктивність професійного навчання та самореалізації особистості.

Навчання студента є системою розв'язування задач, яка сприяє засвоєнню нового. Стан перцептивної сфери визначає можливості студента у сприйманні та розв'язуванні задач, ефективності засвоєння нової інформації. Це діяльнісне утворення, в основі якого – рівень розвитку та спосіб організації систем чутливості у цілісність. Перцептивна сфера – засвоєний зміст, досвід, – підстава для формування більш високого ставлення до цілісних предметів [6]. Перцептивна сфера – це сукупність перцептивних процесів актуального та завершеного актів сприймання.

Перцептивні процеси реалізуються діями: впізнавання, виявлення, ознайомлення, виділення, порівняння та ідентифікації на спрямовані на розбудову образу задачі. Ці дії мотивовані на об'єкті сприймання та забезпечують відображення елементів та зв'язків задачі під час її розв'язування. Відбувається послідовна розбудова образу задачі та законами перцепції від предметності до структурності й цілісності [5].

У ході сприймання перцептивний зміст деталізується, схематизується й узагальнюється – як у зовнішніх зв'язках, так і між собою. Це виражається зміною операційних одиниць сприймання від часткових до структурних і цілісних еталонів. Актуалізовані перцептивні схеми не лише розгортаються, а й розвиваються, узагальнюються, диференціюються й вступають у вертикальні та горизонтальні зв'язки з іншими схемами. Відтак перцептивний зміст стає засобом для мисленнєвої діяльності [1,2,3,5,6].

Гармонійність функціонування перцептивної сфери протікає за умов сенситивності, яка забезпечує прогнозування розв'язку задачі й добір актуалізованих способів дій. Почуття визначають предмет невідомого – головну властивість, ознаку невідомого, яка утворює альтернативні способи розв'язання задачі. Образ розв'язку набуває цілісності на чуттєвому рівні. Його усвідомлення зумовлює виявлення прихованого смислу задачі та перетворення невідомого на відоме за допомогою мислення, яке й формує новий спосіб дії, оригінальний розв'язок задачі [2].

У випадку *порушеної гармонії функціонування перцептивної сфери* виникає когнітивний дисонанс з оригінальними розв'язаннями, який призводить до зниження чутливості до невідомого у задачі та блокує механізм творчості студента – гармонійність роботи мислення, почуттів, уяви, енергопотенціалу та психомоторики.

Розбудова образу задачі протікає гармонійно. Поява образу розв'язку на чуттєвому рівні призводить до зіткнення, виникає когнітивний дисонанс перцептивних процесів. Він протікає між цілісними системами – образом розв'язку та образами перцептивної сфери суб'єкта. У внутрішньому плані образ розв'язку задачі має інтегруватися у систему перцептивної сфери, а тому має пройти узагальнення та віднесення до певного класу об'єктів, відбувається порівняння та впізнавання образів.

Впізнавання образів може здійснюватися симультанно та суцесивно, де останнє потребує більше часу та приводить до зміни способів впізнавання та цілісних еталонів [5]. Образ розв'язку задачі несе ознаки оригінальності, тому симультанне впізнавання порушується, стає неможливим. Реалізується суцесивне впізнавання зі зміною його способів та формуванням цілісних еталонів зі значними витратами часу. Це виступає бар'єром до усвідомлення прихованого смислу задачі при її розв'язуванні та оформлення змісту почуттів у словесні форми. Порушується дискурсивна обробка чуттєвого матеріалу.

Суцесивне впізнавання реалізується системою вікарних перцептивних дій, які функціонують на рівні сліду, післяобразу, який залишається на сітківці. Він визначається часом зберігання, який обумовлений величиною вихідного сигналу та кількістю накопиченої енергії. Разом з тим, сенсорика здатна до операції аналізу, ремінісценції та інтуїції [5, 6].

Механізм інтуїції функціонує під порогом свідомості і створює із розпорошених сенсорних елементів гармонійні цілісності [6]. У нашому випадку діє протилежний процес – аналіз сенсорних здобутків гармонійної цілісності. «Природа наділила людину здатністю до аналізу сенсорного відображення поза свідомістю, волею та мисленням». Порівняння складових образів здійснюється при неусвідомленому відображенні, які разом зі свідомими процесами є механізмами психіки [6, с. 35].

Образ як ціле завжди є діалектичною єдністю протилежностей. Він утворює систему, яка складається із елементів (частин), зв'язків та відношень, які формують структуру та несуть певне функціональне призначення [4, 5, 6].

Грунтуючись на вище сказаному, можна стверджувати, що когнітивний дисонанс між образами реалізується на рівні їх структурних утворень, а саме:

- елементів або частин образів;
- сукупності зв'язків та відношень у образах;
- функціонального призначення.

Відповідно, чим більше перцептивних елементів (частин) образу вступає у суперечність, чим більший їх опір до змін, тим важче подолати когнітивних дисонанс. Спочатку когнітивний дисонанс між образами долається частково, а потім – повністю [3].

Додавання нових елементів, зміна одного з елементів, або ж зменшення важливості елементів, що вступають у когнітивний дисонанс приводить до подолання когнітивного дисонансу. Його реалізація можлива або на рівні образу розв'язку задачі, або ж на рівні образів перцептивної сфери суб'єкта.

Зниження важливості оригінального образу розв'язання задачі призводить до його відкидання та розв'язання задачі у стандартний спосіб. Явище ремінісценції сприяє підсвідомій фіксації суб'єкта на ньому, що зумовлює появу оригінальних способів розв'язання задачі після завершення роботи над нею. Саме це демонстрували студенти у нашому психологічному експерименті. Свої ідеї розв'язків студенти пропонували у термін 20-25 днів після процесу розв'язування перцептивних задач. Ремінісценція під час розв'язування задач сприяє трансформації почуттів у мислення та інтеграції досвіду суб'єкта.

Зниження важливості елементів (еталонів) образів перцептивної сфери приводить до оригінального розв'язання задачі. Відбувається його поступове включення у сферу досвіду суб'єкта, шляхом послідовного підсвідомого аналізу.

1) Когнітивний дисонанс між перцептивними елементами образів з'являється при взаємодії їх різних ознак. Наприклад, на рівні перцептивної сфери образ утворений категорією X, яка володіє одним рядом ознак, а на рівні чуттєвого еталону образу розв'язку – це може бути категорія Z (або Q), яка володіє іншим рядом ознак. Як правило, ці ознаки протилежні за змістом, а одна з них була винайдена у задачі та перетворена за допомогою уяви.

Зміна одного з перцептивних елементів (частин) або додавання нових до образу розв'язку може призвести до зміни самого образу або його руйнування. В.О. Ганзен зазначає, що «додавання або виключення елементів змінює властивості системи, або, навіть, руйнують її». Елемент як ціле може володіти рядом властивостей або ознак, які визначаються його відношеннями із задачею. З функціональної точки зору елемент майже завжди може розглядатися як перетворювач. Адже відношення, які забезпечують зв'язність системи, надають цілісності нових властивостей, якими не володіли окремі його частини [4, с.37].

Додавання нових елементів і зміна наявних еталонів сприймання у системі досвіду суб'єкта приводить до оригінального розв'язання задачі та розвитку перцептивної сфери суб'єкта. Зміни образів перцептивної сфери суб'єкта приводить до підвищення способу її організації та чутливості суб'єкта.

2) Образ розв'язку задачі та перцептивна сфера суб'єкта – це ціле, структура якого визначається сукупністю інваріантних відношень між елементами. Існує, як правило, більше одного способу декомпозиції системи цілого. Це зумовлено активністю суб'єкта та його ставленням до об'єкта. Предметно-сміслова організація образу є перцептивною схемою, яка несе у собі смислове ядро задачі, її суттєві риси [1, 4].

Образ розв'язку задачі характеризується якісно новою структурою, порівняно з наявними образами перцептивної сфери студента. Ця структура утворена новими зв'язками між вже відомими або новими елементами і частинами образу. Зв'язки та відношення визначають смислове навантаження образів [1,4,5], тому переживання суб'єктом когнітивного дисонансу з оригінальними розв'язаннями характеризується також протиріччям перцептивних схем образів. Їх наявність свідчить про порушення циклічного процесу розгортання перцептивної схеми процесами асиміляції та акомодатії і, відповідно, перцептивного розвитку суб'єкта.

«У процесі активності суб'єкта, – пише В.О. Барабанщиков, – перцептивні схеми не лише розгортаються, але й розвиваються, не лише верифікуються, але й узагальнюються (розширюються сферу свого застосування), диференціюються (розділяються на більш часткові спеціалізовані схеми), вступають у відношення координації (горизонтальні та вертикальні зв'язки) з іншими схемами». Єдність процесів асиміляції та акомодатії забезпечує перехідність схем і є суттєвою умовою перцептивного розвитку суб'єкта [1, с. 95].

Стан когнітивного дисонансу, як зазначає В.П. Трусов, спонукає суб'єкта до перетворення особистісного смислу. Образ оригінального розв'язку отримує особистісний смисл для суб'єкта у період ремінісценції й створює умови до переорганізації перцептивної сфери та особистісних змін суб'єкта. «Людина знаходить будь-який особистісний смисл тільки в об'єктивній меті діяльності, співвідніши її зі своїми мотивами» [Леонтьев, с.103]. Тому зі зміною особистісного смислу здійснюється повторний перегляд мети та мотивів розв'язання задачі суб'єктом.

В.О. Барабанщиков зазначає, що розгортання перцептивних схем контролюється схемою більш високого рівня, а тому узгодження смислових схем перцептивних образів стає можливим за умови зміни глобального ставлення суб'єкта до мети й мотивів діяльності.

Спосіб організації перцептивної сфери визначається відношенням суб'єкта до задачі [1,6], відповідно, зміна потреб та мотивів сприймання задачі, трансформація мотивації діяльності з результату на процес, зміна глобальних цілей діяльності суб'єкта й ставлення до дійсності зумовлюють появу нової організації перцептивної сфери та розвитку суб'єкта.

Як показують наші дослідження, суб'єкти мають виражену спрямованість мотивації на задачу, тобто зовнішню мотивацію. Для знаходження особистісного смислу у образі оригінального розв'язку необхідна зміна мотивації на внутрішню. Ремінісценція процесу розв'язування сприяє усвідомленню чуттєвого матеріалу процесу розв'язування, трансформації перцептивної та мотиваційної сфер суб'єкта. Внутрішні перцептивні зміни суб'єкта вимагають часових витрат, за рахунок цього його розвиток уповільнюється.

3) Суперечності образів на рівні функціонального призначення цілого, виникає за рахунок того, що ціле отримує нову властивість[4]. Причиною суперечностей виступає ригідність перцептивної сфери. Стереотипність відношення до використання предметів є результатом загального відношення до світу, а його подолання, внаслідок зміни ставлення суб'єкта до нового, до цілей та мотивів діяльності, до розв'язування перцептивних задач приводить до генезису перцептивної сфери та розвитку суб'єкта.

При втраченій гармонії функціонування перцептивної сфери когнітивний дисонанс у суб'єкта виникає із задачею, тобто суперечності виникають між образами перцептивної сфери та образом задачі, яка розбудовується під час її розв'язування. Когнітивний дисонанс із задачею є свідомим та тривалішим.

Розбудова перцептивного образу задачі ускладнена через надмірну активізацію апперцепції сприймання. У когнітивний дисонанс із задачею вступають не лише окремі елементи й зв'язки між ними, а частини образів. Суб'єкт, ігноруючи умови задачі, сприймає і перебудовує її згідно своїх потреб, тобто наявних образів перцептивної сфери.

Структура перцептивної діяльності: дія – мотив – ціль редукована. Когнітивний дисонанс ускладнює роботу перцептивних дій суб'єкта у побудові образу задачі через активізацію фіксованих установок перцептивної сфери. Вони не входять у зміст переживання образу задачі, хоча й визначають його [бар, руб], й тому, як показує наше дослідження, образ задачі розпорошений, а чутливість суб'єкта знижена.

Перцептивна установка знижує чутливість суб'єкта до властивостей та особливостей задачі та є фактором вибіркового відображення. При актуалізації вона протікає максимально швидко і відтворює той перцептивний образ, й ті види активності, які у ній зафіксовані [1, с. 104].

Руйнування фіксованої перцептивної установки сприяє розбудові образу відповідно задачі. Експериментальні дослідження Єліави (1961) свідчать, порушення установки відбуваються з часом при неперервній демонстрації нового об'єкту і фіксації уваги на невідповідностях двох об'єктів. Свідома робота суб'єкта над подібними задачами сприятиме становленню адекватності сприймання дійсності й гармонізації роботи перцептивної сфери.

Процес перцептивної взаємодії суб'єкта із задачею максимально порушений, а саме: вектор «об'єкт – суб'єкт», що характеризується відображення задачі суб'єктом, як у формі чуттєвого образу, так й стану сприймаючого. Вектор «суб'єкт – об'єкт» фіксує відношення суб'єкта до задачі, в якому відображається його потреба [1, с. 113].

Розвиток перцептивної сфери при порушеній гармонії її функціонування є інтенсивнішим, ніж при втраченій гармонії. Вище згадані рівні функціонування перцептивної сфери суб'єкта можуть розглядатися як рівні перцептивної взаємодії з дійсністю та виступати етапами її розвитку.

У двох випадках для оптимізації стану роботи перцептивної сфери важливою є зміна відношення суб'єкта до задачі. Задача має набути цінності для суб'єкта, стати об'єктом його пильної уваги, а не тим від чого хочеться утекти та сховатися якнайшвидше. Адже негативні почуття охоплюють суб'єкта і приносять страждання, особливо коли руйнуються перцептивні установки, уявлення про світ. Для початку гармонізації роботи перцептивної сфери суб'єкт повинен прийняти та пережити слабкість свого Я, і тоді увага зосередиться як на задачі, не-Я, невідомому, так і на собі, своїх почуттях та переживаннях. Процес повернення до гармонії у функціонуванні перцептивної сфери є поступовим.

Отже, механізм когнітивного дисонансу перцептивної сфери суб'єкта протікає між образами, на рівні елементів, відношень та їх систем. Він носить свідомий та підсвідомий характер. Виявлено три стани функціонування перцептивної сфери суб'єкта – гармонійний, стан з порушеною гармонією та втраченою гармонією, які визначають три рівні здатності до перцептивних змін суб'єкта і його перцептивної взаємодії з дійсністю – високий, середній та низький, відповідно. За умови розв'язування перцептивних задач забезпечується подолання когнітивного дисонансу й формування нової організації перцептивної сфери суб'єкта, що сприяє його творчому та особистісному зростанню.

Література

1. Барабанщиков В. А. Восприятие и событие / В. А. Барабанщиков. – СПб. : Алетей, 2002. – 512 с.
2. Висідалко Н.Л. Продуктивність професійного навчання / Наталія Висідалко // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наук. праць. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – № 35 (59). – с. 155–163.
3. Висідалко Н.Л. Особливості функціонування перцептивної сфери студентів під час розв'язування задач / Наталія Висідалко // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наук. праць. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. – № 38 (62). с. 191–198.
4. Ганзен В. А. Восприятие целостных объектов / В. А. Ганзен. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1973. – 153 с.
5. Зинченко В. П. Образ и деятельность / В. П. Зинченко. – М. : Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1997. – 608 с.
6. Клименко В.В. Свідомі та сенсорні дії у психічному відображенні / Клименко В.В. // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 5. – с. 31–35.

Висідалко Н.Л. Труднощі та оптимізація роботи перцептивної сфери студентів

Анотація. У статті розкривається механізм формування когнітивного дисонансу перцептивної сфери студента при розв'язуванні задач. Його подолання можливе за умови розв'язування перцептивних задач й надання особистісного смислу оригінальному розв'язку. Виявлено три рівні функціонування перцептивної сфери суб'єкта, які відображають етапи її розвитку та рівні адекватності сприймання дійсності. **Ключові слова:** задача, перцептивна сфера, когнітивний дисонанс, образ, чутливість, розв'язок задачі.

Висідалко Н.Л. Трудности и оптимизация работы перцептивной сферы студентов

Аннотация. В статье раскрывается механизм формирования когнитивного диссонанса перцептивной сферы студента при решении задач. Его преодоление возможно при условии решения перцептивных задач и предоставления личностного смысла оригинальному решению. Выведено три уровня функционирования перцептивной сферы субъекта, отражающих этапы ее развития и уровни адекватности восприятия действительности. **Ключевые слова:** задача, перцептивная сфера, когнитивный диссонанс, образ, чувствительность, решение задачи.

Vysidalko N.L. Challenges and optimization of perceptual sphere work of students

Annotation. The article exposed the mechanism of forming cognitive discord perceptual sphere of student in the process of task solution. Its overcoming possible in process the solutions of perceptual tasks and finding individual sense in the original solution. It was identified three levels of functioning of perceptual sphere of the subject which reflect stages of its development and the levels of adequacy of perception of reality. **Key words:** task, perceptual sphere, cognitive discord, image, sensitivity, task solution.

ГАЛІШИНА М. О.,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
м. Київ

УДК 659.123.4

ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ СКЛАДОВІ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ

Постановка проблеми. У наш час стрімкого розвитку набула сфера масової комунікації. Нові товари та послуги, що з'являються на ринку майже кожного дня потребують їх промоції. Саме для цього спеціалісти використовують рекламу. Велика кількість товарів стимулює рекламистів та копірайтерів знаходити нові шляхи рекламування із використанням не тільки текстів, а й невербальних засобів, як фото, відео, для того щоб створити незабутній образ у свідомості людини. Шляхи поєднання та композиції рекламних текстів зумовлює проблему пошуку художніх засобів.

Постановка завдання. На основі викладеного матеріалу можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в виділенні алгоритму для аналізу, декодування та інтерпретації змісту рекламних текстів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом останніх років помітно зріс інтерес до невербальних засобів письмової комунікації, інформаційна ємкість та прагматичний потенціал яких нерідко вищий, ніж у вербальних засобів. Лінгвістика текстів більшою мірою трансформується у лінгвістику семіотично ускладненого тексту.

У наш час реклама є одним із найцікавіших та найдинамічніше синкретичних жанрів. Вона виступає предметом багатьох наукових досліджень, бо за своїм характером є поняттям міжкультурним та міждисциплінарним. Реклама є особливим видом повідомлень, унікальність якого полягає в поєднанні трьох структурних компонентів: текст, візуальний ряд та звучання.

Матеріалами даного дослідження є рекламні тексти різних популярних французьких торгових марок : Lancome, Hermès, Estée Lauder, La volaille française, Badoit, Marionnaud.

Основними методами дослідження виступають: метод компонентного аналізу семантичних одиниць, метод дискурсивного аналізу, семіотичний аналіз рекламного повідомлення.

У різних сферах життя, окрім вербальних знаків, величезну роль відіграють невербальні знакові системи. Без сумнівів, зорове сприйняття займає провідне місце у створенні враження та побудові певного образу у адресата (споживача).

Зі слів одного з найвизначніших вчених-етнографів 20 століття Леві-Стросса, «будь яка культура може розглядатися як сукупність символічних систем, до яких перш за все відносяться мова, мистецтво, наука, релігія.»

Тобто, виходячи з цього, можна припустити, що предмети у тій чи іншій ситуації є знаками, що можуть об'єднуватися в «знакові системи», а саме, знакові системи є символами. Реклама та рекламні тексти різних країн є цікавими для вивчення знакових систем, бо саме у них розкривається культурна ідентичність тієї чи іншої нації, за допомогою невербальних знаків та символів.

Розгляд реклами та рекламних текстів починається з вивчення та аналізу знакових систем, що використовуються людьми свідомо, та переходить до вивчення знаків, що вживаються несвідомо. Вивченням знаків, знакових систем, їх природи та функцій як складових комунікативної системи займається наука семіотика.

Семіотика вивчає такі фундаментальні поняття як текст, знак, символ та їх інтерпретацію. Усі ці категорії можна знайти в рекламному повідомленні. Проте, для їх розуміння треба правильно виокремлювати та розуміти приховані коди.

За Еліною Е. А. семіотичне поняття тексту – це один із основних термінів семіотики, що може визначатися в рамках даної науки досить широко, на відміну від загальноживаного поняття «текст». Текст – це сукупність різних знаків, пов'язаних загальною формою. [3]

Знак є одним із основних понять семіотики, що виступає поєднанням форми та інформації про предмет. Тут мається на увазі саме уявлення про предмет. Тобто ми розуміємо не конкретний предмет, а саме поняття про предмет, загальний його образ. Такий типовий образ називається денотатом. Денотати пов'язані зі своїми знаковими формами за допомогою стійких асоціацій, що мають назву значення знаку.

Значення знаку (З) має загальний та соціальний характер, тому можна його розглядати як загально установлену асоціацію між формою (Ф) та денотатом (Д). Ця асоціація є інформаційним центром знака. Їх взаємозв'язок можна зобразити за допомогою схеми. Пунктиром з'єднуються форма та денотат, бо безпосередньо між собою вони не взаємодіють, а об'єднуються тільки за допомогою значення слова або ж повідомлення.